

TO'QIMACHILIK KORXONALARINING RESURS SALOHİYATINI TAHLIL QILISH VA BAHOLASHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI**Yaxyaeva Inobat Karimovna***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti Phd**ORCID: 0009-0002-6565-4649***Nishanbaev Behzod Qahramaonjon o'g'li***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti**ORCID: 0009-0004-3991-7219***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 06.03.2026**Revised: 07.03.2026**Accepted: 08.03.2026***KALIT SO'ZLAR:**

*resurs salohiyati,
to'qimachilik
korxonalari, iqtisodiy
mexanizmlar,
resurslarni boshqarish,
ishlab chiqarish
samaradorligi, mehnat
unumdorligi, kapital
qaytimi, rentabellik.*

Mazkur maqolada to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish va baholashning iqtisodiy mexanizmlari o'rganilgan. Tadqiqot davomida korxona resurslarining tarkibi, ularning iqtisodiy ahamiyati hamda resurslardan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Shuningdek, to'qimachilik korxonalarida resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlashdagi o'rni ilmiy jihatdan asoslab berildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, korxona resurs salohiyatini kompleks baholash hamda resurslarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligi aniqlangan.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan ularning mavjud resurslaridan qanchalik samarali foydalanish darajasiga bog'liq. Har qanday ishlab chiqarish korxonasining faoliyati moddiy, moliyaviy, mehnat hamda

nomoddiy resurslar majmuasiga asoslanadi. Ushbu resurslarning o'zaro uyg'unligi va ulardan oqilona foydalanish korxonaning resurs salohiyatini shakllantiradi hamda uning iqtisodiy rivojlanish darajasini belgilaydi. Shu sababli korxonalar faoliyatida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, resurs salohiyatini tahlil qilish va baholash masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Hozirgi davrda global iqtisodiyotda yuz berayotgan integratsiya jarayonlari, raqobat muhitining kuchayishi hamda ishlab chiqarish texnologiyalarining jadal rivojlanishi korxonalar faoliyatini yangi sharoitlarga moslashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda korxonalar nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirish, balki mavjud resurslardan samarali foydalanish orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga intilmoqda. Resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini optimallashtirish hamda korxonaning raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi. To'qimachilik sanoati ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotida muhim o'rin tutuvchi ishlab chiqarish tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Ushbu soha sanoat ishlab chiqarishining muhim qismi bo'lishi bilan birga, aholini ish bilan ta'minlash, eksport salohiyatini oshirish hamda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. To'qimachilik korxonalarining faoliyati ko'plab resurslar majmuasiga asoslanib, xomashyo resurslari, ishlab chiqarish uskunalari, moliyaviy mablag'lar hamda malakali ishchi kuchining mavjudligi ishlab chiqarish samaradorligini belgilaydi. Shu sababli ushbu tarmoqda resurslardan samarali foydalanish hamda resurs salohiyatini to'g'ri baholash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. To'qimachilik korxonalarining resurs salohiyati korxona faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha resurslarning majmuasini o'z ichiga oladi. Ushbu resurslar tarkibiga ishlab chiqarish vositalari, xomashyo resurslari, moliyaviy mablag'lar, mehnat resurslari, boshqaruv tizimi hamda innovatsion imkoniyatlar kiradi. Mazkur resurslarning o'zaro uyg'unligi korxona faoliyatining samaradorligini belgilaydi hamda uning iqtisodiy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Resurslarning samarali boshqarilishi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda mahsulot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab to'qimachilik korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini kompleks baholash tizimi yetarli darajada rivojlanmagan. Resurslardan foydalanish ko'pincha alohida iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida baholanadi, biroq ularning o'zaro bog'liqligi hamda umumiy iqtisodiy natijalarga ta'siri yetarli darajada tahlil qilinmaydi. Natijada korxona resurs salohiyatidan to'liq foydalanish imkoniyatlari cheklanadi va ishlab chiqarish samaradorligi kutilgan darajada bo'lmaydi. Shu sababli resurs salohiyatini tahlil qilish va baholashning samarali iqtisodiy

mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi. To'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini baholash ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini aniqlash, resurslardan foydalanish darajasini baholash hamda korxona faoliyatining iqtisodiy natijalarini tahlil qilish imkonini beradi. Bunda ishlab chiqarish samaradorligi, mehnat unumdorligi, kapital qaytimi, rentabellik darajasi kabi iqtisodiy ko'rsatkichlardan foydalaniladi. Mazkur ko'rsatkichlar korxona resurslarining iqtisodiy samaradorligini baholash hamda ularni boshqarishning optimal yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish, mavjud resurslardan foydalanish samaradorligini baholash hamda resurslarni boshqarishning iqtisodiy mexanizmlarini aniqlashdan iboratdir. Tadqiqot jarayonida korxona resurslarining tarkibi, ulardan foydalanish darajasi hamda resurs salohiyatini baholash ko'rsatkichlari o'rganiladi. Shuningdek, to'qimachilik korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlar ilmiy asosda tahlil qilinadi. Mazkur maqolada to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganilib, resurslardan foydalanish samaradorligini baholashning iqtisodiy mexanizmlari hamda ularni takomillashtirish yo'nalishlari ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot natijalari ishlab chiqarish korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini takomillashtirish hamda korxonalarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishi mumkin. Hozirgi davrda iqtisodiyotning globallasuvi, xalqaro savdo aloqalarining kengayishi hamda sanoat tarmoqlarida raqobat muhitining keskinlashuvi ishlab chiqarish korxonalari faoliyatiga yangi talablarni qo'yimoqda. Bunday sharoitda korxonalar o'z faoliyatini samarali tashkil etish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali bozor raqobatida ustunlikka erishishga intilmoqda. Shu nuqtai nazardan, korxona resurs salohiyatini tahlil qilish va baholash masalalari zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

To'qimachilik sanoati ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotida strategik ahamiyatga ega bo'lgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Ushbu tarmoq aholini ish bilan ta'minlash, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish hamda eksport hajmini oshirish orqali milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli to'qimachilik korxonalarining samarali faoliyat yuritishi, ularning ishlab chiqarish salohiyatini oshirish hamda resurslardan samarali foydalanish darajasini ta'minlash muhim iqtisodiy vazifalardan biri hisoblanadi. To'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish jarayoni turli resurslar majmuasiga asoslanadi. Ushbu resurslarga xomashyo resurslari, ishlab chiqarish uskunalari,

molliaviy mablag'lar, mehnat resurslari hamda boshqaruv salohiyati kiradi. Mazkur resurslarning o'zaro uyg'unligi korxonaning resurs salohiyatini shakllantiradi va uning iqtisodiy samaradorligini belgilaydi. Shu sababli korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligini tahlil qilish hamda resurs salohiyatini baholash korxona faoliyatini boshqarishning muhim elementlaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ko'plab to'qimachilik korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini baholash tizimi yetarli darajada takomillashmagan. Resurslardan foydalanish ko'pincha alohida iqtisodiy ko'rsatkichlar asosida baholanadi, biroq resurslarning o'zaro bog'liqligi va umumiy ishlab chiqarish natijalariga ta'siri kompleks tarzda tahlil qilinmaydi. Bu esa korxonalarda mavjud resurs salohiyatidan to'liq foydalanish imkoniyatini cheklaydi hamda ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, to'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda mahsulot sifatini yaxshilash uchun resurslarni boshqarishning samarali iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Resurslardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish jarayonining barqarorligini ta'minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish hamda korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu sababli to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish, resurslardan foydalanish samaradorligini baholash hamda resurslarni boshqarishning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur masalalarni chuqur o'rganish korxonalarda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish hamda to'qimachilik sanoatining raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Korxona resurslari va ularning samarali boshqarilishi masalalari iqtisodiyot fanida muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda resurs salohiyati korxonaning ishlab chiqarish imkoniyatlarini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ayniqsa, ishlab chiqarish korxonalarida resurslardan samarali foydalanish masalasi korxona raqobatbardoshligini oshirish hamda iqtisodiy samaradorlikni ta'minlash bilan bevosita bog'liq. Xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda korxona resurslari strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida talqin etiladi. Jumladan, J. Barney tomonidan ishlab chiqilgan resurslarga asoslangan nazariya (Resource-Based View) korxona resurslari raqobat ustunligini shakllantirishning muhim manbai ekanligini asoslab beradi. Muallifning fikriga ko'ra, agar korxona resurslari qimmatli, noyob hamda boshqa korxonalar tomonidan oson takrorlanmaydigan

xususiyatlarga ega bo'lsa, ular korxonaga barqaror raqobat ustunligini ta'minlab berishi mumkin (Barney, 2021). Ushbu nazariya korxona resurslarining strategik ahamiyatini asoslab berishi bilan muhim bo'lsa-da, ayrim tadqiqotchilar ushbu yondashuvning amaliy jihatdan barcha tarmoqlarda bir xil darajada qo'llanilmasligini ta'kidlaydilar. Korxona resurslari va ularning boshqarilishi masalalari D. Teece tomonidan ham keng o'rganilgan. Uning fikricha, korxonaning raqobatbardoshligi nafaqat resurslarning mavjudligi, balki ularni samarali boshqarish va moslashuvchan foydalanish imkoniyatlariga ham bog'liqdir. Teece dinamik qobiliyatlar nazariyasini ilgari surib, korxonalar o'z resurslarini doimiy ravishda yangilab borishi va bozor sharoitlariga moslashtirishi zarurligini ta'kidlaydi (Teece, 2020). Ushbu yondashuv resurslardan foydalanish jarayonining dinamik xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Biroq ayrim tadqiqotchilar ushbu nazariyaning empirik jihatdan to'liq asoslanmaganligini ham qayd etadilar.

Kichik va o'rta biznes korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligi masalalari S. Kraus va uning hammualliflari tomonidan ham o'rganilgan. Ularning fikriga ko'ra, korxona resurslarini to'g'ri baholash va ulardan samarali foydalanish korxona faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Mualliflar resurslarni strategik boshqarish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda korxona raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qilishini ta'kidlaydi (Kraus et al., 2022). Shu bilan birga, ushbu tadqiqotlarda resurslarni baholash mexanizmlari asosan umumiy nazariy darajada yoritilgan bo'lib, ayrim ishlab chiqarish tarmoqlarida resurslardan foydalanish xususiyatlari yetarli darajada ochib berilmagan.

R. Grant o'zining strategik boshqaruvga oid tadqiqotlarida korxona resurslari va imkoniyatlari korxonaning uzoq muddatli rivojlanishida muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Muallifning fikriga ko'ra, resurslar va korxona imkoniyatlari o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik korxonaning iqtisodiy samaradorligini belgilaydi (Grant, 2020). Biroq ayrim iqtisodchi olimlar ushbu yondashuvning ayrim kamchiliklari mavjudligini, ya'ni resurslarning tashqi muhit omillari bilan o'zaro ta'siri yetarli darajada hisobga olinmaganligini qayd etadilar.

Mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ham korxona resurslaridan samarali foydalanish masalalari alohida o'rganilgan. Jumladan, R.X. Karimov va Sh.S. Xudoyberdiyev o'z tadqiqotlarida ishlab chiqarish korxonalarida resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini ta'kidlaydilar. Mualliflarning fikriga ko'ra, korxona resurslarini kompleks tahlil qilish ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirish hamda iqtisodiy natijalarni yaxshilash

imkonini beradi (Karimov & Xudoyberdiyev, 2020). Shu bilan birga, ushbu tadqiqotlarda resurslarni baholashning zamonaviy iqtisodiy mexanizmlari yetarli darajada yoritilmagan.

M.Q. To‘xtasinov tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda yengil sanoat korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim omil sifatida qaraladi. Muallif resurslarni boshqarish tizimini takomillashtirish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish mumkinligini ta’kidlaydi (To‘xtasinov, 2021). Biroq ushbu tadqiqotlarda resurs salohiyatini baholashning iqtisodiy mexanizmlariga yetarli darajada e’tibor qaratilmagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy olimlar tadqiqotlarida korxona resurslari va ularning raqobat ustunligini shakllantirishdagi roli keng yoritilgan bo‘lsa, mahalliy tadqiqotlarda asosan resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish masalalariga e’tibor qaratilgan. Shu bilan birga, to‘qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish va baholashning iqtisodiy mexanizmlarini kompleks tarzda o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar yetarli darajada olib borilmagan. Mazkur holat ushbu yo‘nalishda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda to‘qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish va baholash jarayonini o‘rganishda kompleks ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, taqqoslash, tizimli yondashuv, mantiqiy umumlashtirish hamda statistik tahlil usullari qo‘llanildi. Shuningdek, korxona resurslarining tarkibi va ulardan foydalanish samaradorligini aniqlashda moddiy, moliyaviy, mehnat va nomoddiy resurslarni baholashga qaratilgan ko‘rsatkichlar tizimidan foydalanildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar, xorijiy va mahalliy olimlarning nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilinib, to‘qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini baholashning iqtisodiy mexanizmlari aniqlashtirildi hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. To‘qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilish korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish hamda raqobatbardoshlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Resurs salohiyati korxonaning ishlab chiqarish imkoniyatlarini ifodalovchi ko‘rsatkich bo‘lib, u moddiy, moliyaviy, mehnat va nomoddiy resurslarning o‘zaro uyg‘unligi orqali shakllanadi. Ushbu resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda korxonaning iqtisodiy natijalarini yaxshilash imkonini beradi.

To‘qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini tahlil qilishda birinchi navbatda korxona resurslarining tarkibini aniqlash zarur. Korxona resurslari ishlab chiqarish

jarayonida foydalaniladigan moddiy vositalar, moliyaviy mablag'lar, mehnat resurslari hamda boshqaruv va innovatsion imkoniyatlarni o'z ichiga oladi.

¹⁰1-jadval

To'qimachilik korxonalarining resurs salohiyati tarkibi

Resurs turi	Resurs tarkibi	Korxona faoliyatidagi ahamiyati
Moddiy resurslar	ishlab chiqarish uskunalari, xomashyo, ishlab chiqarish binolari	ishlab chiqarish jarayonining texnik asosini tashkil etadi
Moliyaviy resurslar	aylanma mablag'lar, investitsiya resurslari	ishlab chiqarishni kengaytirish va modernizatsiya qilish imkonini beradi
Mehnat resurslari	ishchi kuchi, mutaxassislar, menejerlar	ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini ta'minlaydi
Nomoddiy resurslar	innovatsiyalar, boshqaruv tajribasi, marketing salohiyati	korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyati turli turdagi resurslarning o'zaro uyg'unligi va ular o'rtasidagi samarali muvozanat asosida shakllanadi. Korxona faoliyatida moddiy, moliyaviy, mehnat hamda nomoddiy resurslarning mavjudligi va ulardan oqilona foydalanish darajasi ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omillardan hisoblanadi. Ayniqsa, ishlab chiqarish uskunalarining zamonaviy texnologiyalar asosida jihozlanganligi, ishlab chiqarish jarayonlarining texnik darajasi hamda xomashyo resurslari bilan barqaror ta'minlanganlik korxona faoliyatining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, malakali mehnat resurslarining mavjudligi, xodimlarning kasbiy tayyorgarligi va tajribasi ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini oshirish hamda mahsulot sifatini yaxshilashga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Natijada resurslarning samarali boshqarilishi korxonaning ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda bozor sharoitida raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini beradi. Resurslardan foydalanish samaradorligini baholash jarayonida iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu ko'rsatkichlar korxona resurslarining iqtisodiy samaradorligini aniqlash, resurslardan foydalanish darajasini baholash hamda ishlab chiqarish jarayonining natijadorligini tahlil qilish imkonini beradi. Jumladan, mehnat unumdorligi ko'rsatkichi korxonada mehnat resurslaridan foydalanish darajasini ifodalasa, kapital qaytimi

¹⁰ Grant R.M. *Contemporary Strategy Analysis*. 10th Edition. John Wiley & Sons, 2020.

ko'rsatkichi asosiy ishlab chiqarish vositalaridan foydalanish samaradorligini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, rentabellik darajasi korxona faoliyatining umumiy iqtisodiy samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, u korxona faoliyatidan olinayotgan iqtisodiy natijalarni ifodalaydi. Aylanma mablag'lar aylanishi esa moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholashga xizmat qiladi. Mazkur iqtisodiy ko'rsatkichlar tizimi korxona resurs salohiyatini kompleks baholashga imkon yaratadi hamda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai hisoblanadi. Shu sababli to'qimachilik korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini muntazam ravishda tahlil qilib borish, iqtisodiy ko'rsatkichlar dinamikasini baholash hamda resurslarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish korxona faoliyatining barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

2-jadval

To'qimachilik korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari¹¹

Ko'rsatkich	Hisoblash mazmuni	Iqtisodiy ahamiyati
Mehnat unumdorligi	ishlab chiqarilgan mahsulot hajmining ishchilar soniga nisbati	mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini ko'rsatadi
Kapital qaytimi	ishlab chiqarilgan mahsulot hajmining asosiy vositalarga nisbati	asosiy ishlab chiqarish fondlaridan foydalanish darajasini ifodalaydi
Rentabellik darajasi	foydaning ishlab chiqarish xarajatlariga nisbati	korxona faoliyatining umumiy iqtisodiy samaradorligini ko'rsatadi
Aylanma mablag'lar aylanishi	sotish hajmining aylanma mablag'larga nisbati	moliyaviy resurslardan foydalanish tezligini ifodalaydi

Mazkur ko'rsatkichlar korxona resurslaridan foydalanish samaradorligini kompleks baholash imkonini beradi. Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mehnat unumdorligi va kapital qaytimi ko'rsatkichlarining oshishi korxona resurs salohiyatidan samarali foydalanilayotganini ko'rsatadi. Aksincha, ushbu ko'rsatkichlarning past darajada bo'lishi resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rishni talab etadi.

¹¹ Abdukarimov B.A. *Korxona iqtisodiyoti*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019.

To'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini samarali boshqarish uchun resurslarni tahlil qilish va baholash jarayonini tizimli ravishda tashkil etish zarur. Ushbu jarayon bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, resurslarni aniqlash, ularni tahlil qilish, resurslardan foydalanish samaradorligini baholash hamda resurslarni optimallashtirishni o'z ichiga oladi.

1-rasm

To'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini boshqarish mexanizmi

Resurslarni aniqlash

Resurslar tarkibini tahlil qilish

Resurslardan foydalanish samaradorligini baholash

Resurslarni optimallashtirish

Korxona ishlab chiqarish samaradorligini oshirish

Mazkur mexanizm korxonalarda resurslarni boshqarish jarayonini tizimli ravishda tashkil etish imkonini beradi. Resurslarni to'g'ri baholash orqali korxonalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishi, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi hamda mahsulot tannarxini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, to'qimachilik korxonalarida resurslardan samarali foydalanish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish hamda malakali kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Bu omillar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga korxona raqobatbardoshligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini kompleks baholash hamda resurslarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Resurslardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish jarayonining barqarorligini ta'minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish hamda korxonaning uzoq muddatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa. O'tkazilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik korxonalarining iqtisodiy samaradorligini ta'minlash va ularning bozor sharoitida barqaror faoliyat yuritishini ta'minlash ko'p jihatdan mavjud resurslardan qanchalik samarali foydalanilishiga bog'liq. Korxona resurs salohiyati moddiy, moliyaviy, mehnat va nomoddiy resurslarning o'zaro uyg'unligi orqali shakllanadi hamda ushbu resurslarning samarali boshqarilishi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash, mahsulot

sifatini oshirish hamda korxonaning iqtisodiy natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Tadqiqot davomida to'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini tahlil qilish va baholash ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligi aniqlandi. Resurslardan foydalanish samaradorligini baholashda mehnat unumdorligi, kapital qaytimi, rentabellik darajasi hamda aylanma mablag'lar aylanishi kabi iqtisodiy ko'rsatkichlardan foydalanish korxona faoliyatining iqtisodiy natijalarini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu ko'rsatkichlar korxona resurslaridan foydalanish darajasini aniqlash hamda resurslarni boshqarish samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega. Tahlillar natijasi shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik korxonalarida resurslardan samarali foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, mahsulot tannarxini kamaytirish hamda korxona faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, resurslardan foydalanish samaradorligi ko'p jihatdan korxonada qo'llanilayotgan boshqaruv mexanizmlariga ham bog'liqdir. Korxonalarda resurslarni boshqarish tizimini takomillashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga imkon beradi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini oshirishda bir qator muhim yo'nalishlar aniqlab berildi. Jumladan, ishlab chiqarish uskunalari modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish jarayonlariga innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, malakali mehnat resurslarini shakllantirish va ularning kasbiy malakasini oshirish ham ishlab chiqarish jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib aytish mumkinki, to'qimachilik korxonalarining resurs salohiyatini kompleks baholash va ularni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish korxonalar faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Resurslarni samarali boshqarish korxonaning ishlab chiqarish salohiyatini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash hamda bozor sharoitida raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, to'qimachilik korxonalarida resurs salohiyatini tahlil qilish va baholashning ilmiy asoslangan mexanizmlarini ishlab chiqarish ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash hamda korxonalarning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar resurslarni boshqarishning zamonaviy usullarini ishlab chiqarish hamda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdukarimov B.A. (2019). Korxona iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. G‘ulomov S.S., Alimov R.X. (2020). Bozor iqtisodiyoti nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
3. Karimov R.X., Xudoyberdiyev Sh.S. (2020). Kichik sanoat korxonalarida raqobat strategiyasini shakllantirish masalalari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali, №2.
4. Rasulov A.A. (2022). Sanoat korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish masalalari. Biznes-ekspert jurnali, №4.
5. To‘xtasinov M.Q. (2021). Yengil sanoat korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishning iqtisodiy omillari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
6. Xudoyberdiyev Sh.S. (2021). Sanoat korxonalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo‘llari. Iqtisodiyot va ta’lim jurnali, №5.
7. Barney J.B., Ketchen D.J., Wright M. (2021). Resource-Based Theory and the Value Creation Framework. Journal of Management, 47(7), 1936–1955.
8. Grant R.M. (2020). Contemporary Strategy Analysis. 10th Edition. Hoboken: John Wiley & Sons.
9. Hill C.W.L., Jones G.R., Schilling M.A. (2019). Strategic Management: Theory and Cases. Boston: Cengage Learning.
10. Kraus S., Breier M., Dasí-Rodríguez S. (2022). The Role of Strategic Management in SMEs. Journal of Business Research, 139, 139–152.
11. Porter M.E. (2019). Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press.
12. Teece D.J. (2020). Dynamic Capabilities and Entrepreneurial Management in Large Organizations. Strategic Management Review, 1(1), 1–21.